

SKUTEČNOST

N E Z Á V I S L Á R E V U E

Ř I D I R E D A K Č N Í R A D A

Ročník IV.

Březen—Duben, 1952.

Číslo 3—4.

O B S A H

STARÍ A MLADÍ	<i>Karol Belák</i>
O EVROPU ZÍTRKA	<i>O. Kostrba-Skalický</i>
DIPLOMACIE NESTAČÍ	<i>Luděk David</i>
BASNÍK VE SPÁRECH APARÁTU	<i>Albert</i>
Z NOVÉ LITERATURY	<i>E. V. Erdely, V. Peška</i>
TRÍ MĚSÍCE V AMERICE	<i>Jan Tumlíř</i>
DEMOKRACIE A ROVNOST	<i>František Bregha</i>
Z LETOPISŮ BASNICKÉHO ŽIVOTA	<i>Petr Demetz</i>
HOMO ECONOMICUS?	<i>Ján Žák</i>
NEBEZPEČÍ INDIFERENTISMU	<i>Ladislav Matějka</i>
PAŘÍŽSKÉ POZNÁMKY — 1952	<i>F. Listopad</i>
BASNĚ	

SKUTEČNOST SE PŘEDPLÁCÍ:

Ročně:

V ANGLII A IRSKU:

£ 1 Postal Orderem nebo šekem, vystaveným na jméno *H. J. Hájek*, do ústřední administrace Skutečnosti 28, Orchard Crescent, Edgware, Middx., England.

V AUSTRALII,
Tasmanii, N. Zélandě

£ 1:10, leteckou poštou £ 3. Poštovním poukazem (Postal Order) na adr.: *Jan E. Vřečonka*, Czechoslovak Bookseller, 24, Musgrave Street, Mosman — Sydney, N.S.W.

V BELGII:

frs. 150 mezinárodním převodem nebo bankovkou do ústř. administrace.

VE FRANCII:

frs. 1000. Zástupce oznámíme v příštím čísle.

VE FRANC. AFRICE
(Maroko, Alžír, Tunis,
Kamerun)

frs. 1000 na adr.: *Karel Hrdlička*, Central Post, Poste Restante, Casablanca, Marocco.

V HOLANDSKU:

zl. 12 na pošt. účet č. 564075, název účtu *Ing. Vlad. Brůža*, Bijlhouwerstraat 5, Utrecht.

V ITALII:

lir 2000 rozesílajícimu zástupci nebo do ústř. administrace.

V JIŽNÍ AMERICE:

v Brazílii:

Cr. S 100 na Banco Auxiliar de Sao Paulo por C.C.P. No. 78373, Rua Boa Vista 192, Sao Paulo. Koresp. na *Skutečnost*, Caixa Postal 8347, Sao Paulo.

v Peru:

\$ 5 na adr.: *Vlad. Litochleb*, c/o CIREX S.A., Jirón Junín 319, Lima.

Ostatní státy stř. a již. Ameriky: \$ 5 do ústřední administrace nebo na brazilského či peruánského zástupce, dle místních devisových poměrů. Letecké zásilky do stř. a již. Ameriky: \$ 8.

V KANADĚ:

\$ 5, letecky \$ 8, na adr.: *Mirko Janeček*, 27, Keele Street, Toronto 9, Ont. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.

V NĚMECKU:

DM 12 na adr.: *Skutečnost*, Schliessfach 6, Postamt 62, München.

V NORSKU:

K 15 mezinár. převodem či bankovkou do ústř. admin. nebo našemu zástupci ve Švédsku.

VE ŠVÉDSKU A DÁNSKU:

K 14 na adr.: *Stanislav Schottl*, Linnegatan 15, Limhamn, Malmö, Sweden. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.

VE ŠVÝCARSKU:

frs. 12 na pošt. šekové konto č.: II 166 36 (Lausanne). Název účtu *Lad. Čerych*, St. Sulpice — Vd.

V USA:

\$ 5, letecky \$ 8, mezinár. převodem, šekem (na jm. *H. J. Hájek*) nebo bankovkou v dopise na ústř. administraci v Anglii.

Předplatné z ostatních zemí: \$ 5 mezinár. převodem či bankovkou do ústř. administrace.

ÚSTŘEDNÍ ADMINISTRACE SKUTEČNOSTI: 28, Orchard Crescent, Edgware, Middx., England. Veškeré šeky, pošt. převody atd. do Anglie zasílané, vystavujte lask. na jméno *H. J. Hájek*.

Na ústř. administraci řiďte veškerou korespondenci, týkající se zasílání časopisu. V zemích, kde dostáváte *Skutečnost* prostřednictvím našeho zástupce, řiďte korespondenci lask. na něho. Předplatné pro letecké zásilky poukazujte pokud možno přímo do ústřední administrace.

STARÍ A MLADÍ

KAROL BELÁK.

DO nadpisu by patřily úvodzovky. Viem, že sú „starí“ medzi mladými a „mladí“ medzi starými. Vekový činiteľ udáva príslušnosť k určitej generácii len potiaľ, pokiaľ jestvuje korelácia medzi vekom a duchom. Človek patrí k tak zvanej mladej generácii, jestliže skúsenosti a dominujúce zážitky mladej generácie navodily i v ňom určité myšlienky, tendencie a city, ktoré sú vlastné tým mladým. Príslušnosť k určitej generácii nie je teda automaticky otázkou veku, ale otázkou postoja k aktuálnym problémom. Preto patrí dnes k „mladým“ staručký Croce, Dewey alebo Russel, rovnako ako k nim patrili i vo svojom pokročilom veku Voltaire, Mill alebo Masaryk. K „mladej generácii“ patrí teda i starac, ktorého duševná čulosť neutrpela vekom, ktorý ide s „duchom času“ a zachoval si schopnosť „okysličovať sa“ novými zážitkami a skúsenosťami. Viem, že táto schopnosť jestvuje, i keď je dosť vzácna.

Myslím, že každý generačný rozdiel je predovšetkým rozdielom v prízvuku, v prevažujúcich motívoch, v prevládajúcich reakciách, dispozíciách a náladách. Je menej rozdielom v hotových názoroch, než rozdielom celkovej duchovnej atmosféry. Na vážkách generácií je obyčajne iba povahy kvantitatívnej. Generácie nie sú teda uzavreté a izolované celky. Dalo by sa povedať, že sú to kruhy, vzájomne sa prekrývajúce. Myslím, že každý generačný rozpor je iba iným výrazom pre pojem narušenej kontinuity. Pokúsim sa vo svojom článku ukázať, kde vidím tú narušenosť a kde súvislosť.

Každý generačný rozpor je prerušenou kontinuitou: Myslím že táto veta má dosť objektivnú platnosť, a že je možné z nej výjsť. Naša generácia pocituje svoj generačný rozpor asi takto: Sme v opozícii k „starým politikom“, ale v shode s duchom predmníchovskej repu-

bliky. Tam je ten rozpor, tu kontinuita. Oba zážitky sú, myslím, rovnako intenzívne. Nie je to pocit nejakej súvislosti alebo solidarity, čo prevláda v pomere našej generácie ku generácii staršej, strannícko-politickej. Ak sa nemýlim, väčšina našej generácie je v tejto chvíli nachýlna veriť, že „mosty sú zborené“. Naša generácia, predovšetkým jej intelektuálna složka, nemá k stávajúcej politickej reprezentácii dôveru ani úctu. Všetko nasvedčuje tomu, že pôjde svojou vlastnou cestou a pomimo oficiálneho, to jest strannického exilu. „Nastupujúca generácia“ nikdy nenastúpi pod zástavami včerašých politických strán alebo osobností, ktoré sa s nimi stotožňujú. Jestliže nevidím príliš čierne, niet ani predpokladov, že by naša generácia s oficiálnym exilom čo i len spolupracovala. Je myslím prevládajúcim názorom mladých, že stará politická garnitura musí byť vymenená.

Kto je naša generácia? Som si dobre vedomý, že moje vymedzenie bude značne subjektívne. Prisúdim celej generácii i také znaky, ktoré sú vlastné iba mne alebo môjmu najbližšiemu okoliu. Generačné téma nesie v sebe nebezpečenstvo nesprávnej generalizácie. Je pravdepodobné, že sa dopustím chýb; bude na prispievateľoch a čitateľoch, aby ma popravili.

Čo je teda „naša generácia“? Jej vonkajším znakom je, že nebola podnes nikdy zodpovedným politickým činiteľom. Nemala prostriedkov a nemala vzhľadom na svoj vek ani mnoho ambícií a predpokladov rozhodovať o osude vlastnom a osude svojho štátu. Jej účasť na verejnom živote bola vždy iba amatérska, voluntérska a vôbec okrajová. Obmedzovala sa nanajvýš na novinársku činnosť ad hoc, na prácu v študentských sväzoch alebo na pomocné služby na okraji skutočnej politiky. Pri všetkých skúškach, ktoré postihly Československo, bola naša generácia viac-menej v úlo-

he diváka a objektu. „Utrpela“ Mnichov, Protektorát, „Oslobodenie“ a Február bez toho, aby mohla niečo na udalostiach zmeniť. Toto je však len vonkajší znak, ktorý hovorí o povahe dnešného sporu „Starí-mladí“ dost málo.

Povedal som na počiatku, že každá generácia je společenstvom dominujúcich skúseností a zážitkov. Čo byly teda naše dominujúce skúsenosti? Na prvom mieste treba uviesť zážitok prvej republiky.

Naša generácia sa považuje za československú generáciu par excellence. Je totiž zhruba tak stará, ako je stará republika. Postúpili sme vplyvy Rakúsko-Uhorska iba nepriamo a z druhej ruky. V dobe Protektorátu a neskôr byly už naše základné postoje, city a názory vykristalizované. Vyrástli sme jedine v Československu, a to v dobe jeho najväčšieho lesku, v dobe, kedy mala Republika evropskú funkciu a prestíž. Treba hneď dodať, že tou rozhodujúcou silou, ktorá formovala príslušníka našej generácie, bol náš oficiálny kurz, inými slovami kurz masarykovský. Vždy sme vedeli, že jestvovala v Československu i iná orientácia, iná inšpirácia, iné politické, kultúrne a sociálne ideály. Jestliže v generácii „otcov“ mal určitú váhu trebárs Kramář alebo osobnosti nižšej politickej úrovne ako povedzme Stříbrný, naša generácia až na výminky alebo okrajové zjavy bola už iba masarykovská. Iný kurz než ten oficiálny sme pokladali akosi za ilegálny, menejcenný a „nečeskoslovenský“.

Oficiálny československý kurz bol pre nás jediný, a tedy živý a platný ideál. Nezáleží na tom, že sme ho vtedy poznali iba v idealizovanej, čítankovej forme. Boli sme vo veku, kedy má idea väčšiu silu a realitu, než prax a jej nedostatky. Stotožnili sme teda „slovo so skutkom“.

Československo bolo pre nás synonymom demokracie. Stotožnili sme starý československý kurz s akýmsi svetovým plánom, so „myslom vývinu“, a pripísali sme mu skutočnosť a platnosť nadčasovú.

Neviem presne, čo znamenala, povedzme, humanita pre Čechoslováka rakúsko-uhorské školy. Pravdepodobne nebola pre neho viac než politikum, jedna z mnohých ciest a snád ani nie cesta najreálnejšia a ideálna. Pre moju generáciu bola humanita akýsi svetový zákon a posledné prikázanie pre spoločnosť a jedinca. Nad tou humanitou sme už nevideli žiaden „vyšší“ záujem štátu alebo národa. Je možné, že staršia generácia dávala prednosť štátnej nezávislosti pred jej demokratickým obsahom;

pre nás už byly oba tieto pojmy totožné a kládli sme silnejší prízvuk na demokraciu. Vstrebali sme do seba všetko, čím sa u nás reprezentoval Západ. Československý národ, složený i z Nemcov a Maďarov bol pre nás už fakt vedomia. Snášanlivosť národná, politická, náboženská, nebola pre nás už iba požiadavkom, ale „stav duše“. Pojmy, ako „medzinárodná spolupráca“, „ľudstvo“, „svetovosť“, „svetová demokracia“ prestaly byť pre nás abstraktami. A ako úsilie o tieto ciele videli sme celé naše dejiny, blízke i dávnejšie. Nekompromisný humanitný a humanistický ethos sálal rovnako z Husa a Jiříka z Poděbrad ako sibírskej Anabázy...

Je možné, že sme si všeličo simplifikovali a mnohé idealizovali. Dnes už vieme, že mimo masarykovského Československa jestvovalo a jestvuje i iné, že sme pri svojom stotožňovaní Československa s demokraciou dávali našej minulosti i prítomnosti viac, než im patrilo. Na tom však nezíde; ideál „bojujúcej demokracie“, ktorý si musel kedysi vypomáhať mytami, žije v našej generácii ďalej i bez tých mythov. Dvakrát za desať rokov videla naša generácia tento ideál kompromitovaný.

Po Mnichove kríza v pomere ku „starým“ neprepukla. Naša politická reprezentácia mala poľahčujúce okolnosti, ak už nie dokonca „carte blanche“. Nepomer síl v náš neprospech bol príliš markantný a na pomoc prišla zrada Spojencov. Otrás, ktorý vtedy naša generácia zažila, nenarušil prestíž našej politickej reprezentácie ako celku. Kredit stratily iba tie politické strany a politikovia, ktorí pomerne v dobrom zdraví prežili Mnichov a prešli do nových pomerov — ako sa nám zdalo — v dosť povznesenej nálade a miestami pod vlajúcimi zástavami.

Vcelku sa však dá povedať, že prestíž vodcov otrásená nebola. Videli sme zreteľne, že vina na Mnichove je inde. Ukázalo sa však už vtedy, a potom hlavne v prvých rokoch Protektorátu, že medzi starými a mladými už jestvuje akýsi rozdiel, i keď ešte nie rozpor. Ak sa nemýlim, bola reakcia našej generácie na Mnichov iná než reakcia starších. Myslím, že Mnichov zvyklal dôveru staršej generácie v demokraciu. Spomínam si dobre, akým zatvrdilým odporom nás naplňovaly pokusy revidovať starý kurz, pokusy, ktoré byly dobre viditeľné nielen v pomnichovskej politike, ale i v najširších vrstvách verejnej mienky. To byly tie útoky proti Masarykovi, zatrpkosť na adresu prvej republiky, jej „nepraktickej“ humanite, „nereálnemu“ internacionalizmu, „nenárodnej“ koncepcii a orientácii. Myslím,

že naša generácia reagovala na Mnichov celkom ináč. Predovšetkým: Neoctli sme sa v protiklade k prvej republike a k Západu. Domnievam sa, že našou základnou reakciou na Mnichov bola vôľa k obrane starých hodnôt a starého oficiálneho kurzu.

Ak Mnichov a Protektoráty nepriniesly narušenie pretíže našich politických vodcov, nebolo tomu už tak v rokoch 1945-1948.

Nebudem príliš rozvádzať známe veci ani poskytovať argumenty pre kritikov zlej vôle z radov demokraticky defektného exilu. Preto len toľkoto: Roky tretej republiky boli pre našu generáciu rokami samoty. Naši vodcovia — nevyjímajúc ani prezidenta — nám nemali čo povedať. Viac než všetci naši politikovia dohromady nám dal preklad malej knižky Juliana Bendu „Les grandes Epreuves de la Démocratie“. Z ruky do ruky šiel Niebuhr, Ortega y Gasset, Reves a neskôr Kravčenko (tento až po Februári). Bol to cudzí rozhlas, cudzia tlač, cudzie knihy, kde sme nepočuli a nečítali, že Stalin je veľký, slovanská družba večná a Červená armáda nepremožiteľná . . .

Byly to roky tretej republiky, kedy vznikly emocionálne prvky generačného sporu. Boli sme sami príliš dlho a v dobách príliš tiesnivých. Museli sme sa sami prebíjať k pravde a často proti vlastným vodcom. Sami sme došli k poznaniu, že slovanská družba je humbuk, že Národný front je prvou fázou komunistickej „Machtergreifung“, že ľudová demokracia je nedemokracia, že Československo je na okraji pohromy priamo apokalyptickej. Po tri roky sme hmatali blížiaciu sa katastrofu a boli sme plní úzkosti. Čo sme v tejto situácii počuli od našich zodpovedných mužov, nenasvedčovalo nikdy tomu, že by si naši vodcovia uvedomovali blízkosť a akútnosť nebezpečenstva.

V dobe okolo Februára bol náš generačný spor už nielen povahy emocionálnej, ale i vecnej. Vedeli sme už, alebo sme to aspoň silne pociťovali, že tretia republika je teoreticky a prakticky v rozpore k Masarykovi. Vedeli sme už, že naša politická reprezentácia nie je na výške úlohy. Ak sa nemýlim, prijala naša generácia Február nie ani ako porážku, ale skôr ako debakl, ako posledný článok celej reťazi chýb a vín. Padli sme do náručia komunizmu ako padá so stromu shnilé ovocie, to jest váhou vlastného rozkladu. To je, myslím, prevládajúci názor našej generácie o februárových událostiach.

Exil priniesol naše qui pro quo s bývalými politickými vodcami. Octli sme sa tvárou v tvár mužom, ktorí niesli zodpovednosť. Ak

sme dovtedy stále brali do úvahy činiteľov, ktorí determinovaly pád československej demokracie nezávisle na Československu samotnom, to jest „Ducha Jalty“, „Svetovú situáciu“, „Omyl storočia o povahe komunizmu“, „Svetovú krízu demokracie“, ak sme dovtedy vážili vinu našich politikov vždy pod zorným ohlom oných činiteľov, v exile došlo k určitému vyjasneniu. Osobný styk s politikami mal za následok priamo lavinovitý „súmrak bôžkov“.

Čo nám napovedal kontakt s našou bývalou reprezentáciou, to ilustrovala názorne a presvedčive degenerácia a neplodnosť exilnej politiky. Naša diagnóza: Naši zodpovední muži neboli zodpovední. Je dosť problematické hovoriť o ich vine: dali zo seba všetko, čo v nich bolo. Urobili skutočne všetko, čo bolo v ich schopnostiach. Viac urobiť nemohli; prehrali sme dávno pred Februárom. Kto stroskotá na nejakej úlohe, môže stroskotať pre to, že úloha bola ťažká, ale tiež pre to, že jeho výkon bol neprimerane chabý. Myslím, že celá moja generácia sa shoduje v názore, že výkon našich vodcov bol neprimerane chabý. Motív Jalty a „Svetovej situácie“ je takto zatlačený do pozadia.

V prvých rokoch exilu sa spor „starí-mladí“ obmedzoval predovšetkým na kritiku tretej republiky. Mali sme pocit, že naša politická reprezentácia čosi zradila. Čo sme od nej v exile čakali, bol vlastne len návrat k prameňom; pohybovali sme sa ustavične na pôde iba československej skutočnosti. Až v neskorších rokoch exilu sme pochopili, že ten návrat k prameňom už nepostačuje, že problém presahuje Československo, že otázka budúcnosti celej západnej spoločnosti je otázkou novej inšpirácie, nových myšlienok, metód a koncepcií. A opäť to neboli naši prominenti, kto nám ukázal a ukazuje cestu. Sú to opäť cudzinci: Burnham, Russell, Benda, Jaspers, Dewey, Aron, Brugmans . . . alebo trebars Truman, Schuman, Acheson, Spaak . . . Naš oficiálny exil opäť nie je na výške úlohy. Jeho odpoveďou na totalitnú výzvu je tienohra politických drobností. Pozitívnej práce v oficiálnom exile toľko, čo by sa za nehet vošlo.

Pod tlakom „Jediného sveta“ sa včerajší rozpor prevážne povahy emocionálnej mení v rozpor povahy ideovej, vecnej a takmer programatickej. Nie je to už kritika tretej republiky, čo udáva náš pomer k „starým“, ale ich postoj a kvalifikácia pre úlohy, ktoré pokladáme dnes za základné. Keby naša generácia vedela už celkom jasne a konkrétne, ako realizovať ideu eurupskej jednoty, „novej de-

mokracie“, „novej politiky“ a t.d., pravdepodobne by sa generačný rozpor prejavil ešte výraznejšie ako spor zásadný.

Až v praxi by sa asi ukázalo, že program-ideál našej generácie je iný, než je program a duch „starých“. Na ilustráciu niekoľko príkladov: Myslím, že pre väčšinu príslušníkov našej generácie neznamenujú staré politické strany prakticky nič; keď hovoríme o „nových“ stranách, máme na mysli obyčajne anglosaský vzor; názor, že by nám stačily tri strany, konzervatívna, liberálna a progresívna, som počul veľmi často. Iný príklad: Keď hovoríte so „starými“ o nejakej otázke, ktorá sa dotýka Československa, vždy sa octnete nakoniec u Mnichova a nemeckého nebezpečenstva. Toto nemecké nebezpečenstvo je v staršej generácii čosi ako šok alebo aspoň silný ressentiment. Pre našu generáciu je, myslím, Nemecko iba problémom medzi problémami. Vieme, že sú i medzi Nemcami výborní demokrati a solidarizujeme sa s nimi bez akýchkoľvek psychických zábran. Iný príklad: Myšlienka európskej jednoty, či federácie je dnes v móde. Pre „starých“ je európska jednota veľmi často iba oportunizmus alebo v najlepšom prípade východisko z najvyššej núdze a osobné sebazaprenie. Pre nás, myslím, je európska jednota, či nejaká menšia federácia, ideál a hodnota sama o sebe. Myslím, že vidíme už ten nový celok, a že sa s ním stotožňujeme. Dalo by sa povedať, že naše vedomie presahuje hranice nášho štátu. Cítíme sa, myslím, aspoň v zárodkovej forme ako Europania.

Zdá sa mi, že prevládajúci ethos našej generácie nie je už inšpirácie romanticko-vlasteneckej. Tu sa javí generačný rozpor snád' najvypuklejšie. Čo je pre staršiu generáciu veľmi často ešte živým zážitkom, platnou hodnotou, konkrétnou skutočnosťou a skoro vyčerpávajúcim obsahom vedomia politického a mravného, je pre nás veľmi často iba prázdna fráza a kliše. Počúval som s priateľmi nedávno rozhlasový prejav istého prominenta. Bol v tom prejave celý slovník romanticko-vlasteneckého ethosu: „Slnko slobody, ktoré nám zase zasvitne“; „Vlast', ktorá úpí pod okovanou botou cizáka“; „Dnes je to syn českej matky, kto pomáha okupantovi...“. Vypli sme rádio s pocitom, ktorý možno označiť ako pocit fyzickej nevoľnosti. Prevládajúci ethos staršej generácie je pre nás prázdny pathos, „promlouvání k národu“, ako to ironicky nazývame. Nič nám nehovorí tá „okovaná bota cizáka“, iba snád' to, že autor nemal čo povedať.

Myslím, že žijeme v „inom svete“ než väčšina našich „starých“. Nesústred'ujeme svoj

záujem na československú problematiku, Košický program, otázku februárovej víny, cestu prezidenta Beneša do Moskvy, sudetský alebo slovenský problém. Nezanedbávame tieto veci (pokiaľ viem, sledujú príslušníci našej generácie pečlivo a systematicky napríklad sudetskú publicistiku; neviem, či niečo podobného a v takých rozmeroch podniká oficiálny exil), ale naša perspektíva je širšia. Viac nás zaujímajú otázky, dotýkajúce sa osudu celej západnej kultúry; uvedomujeme si dobre, že československý príklad je iba zlomkom celku. Zaujímá nás teda viac než Košický program alebo „parita v Rade“ trebárs Marshallov plán alebo skomunizovaná Ázia. Ako svoj program pociťujeme plány na integráciu Európy, rôzne projekty ako Schumanov plán, Zelený plán alebo Európsku armádu. Žijeme, myslím, na úrovni širších a základnejších problémov, než sú tie, ktorými sa zamestnáva a zdá sa, vyčerpáva, oficiálny exil.

Pri tom však nemáme pocit, že by sme žili v nejakej „nečeskoslovenskej“ duchovnej atmosfére. Naopak, sme skoro presvedčení, že správne interpretujeme starý československý kurz. Nevidíme prakticky žiaden rozpor k masarykovskej línii i keď si niekedy uvedomujeme, že sme občas viac pokračovateľmi v duchu než v litere. Ak sa nemýlim, máme všetci pocit a skoro jistotu, že náš oficiálny kurz správne anticipoval dobu, a že jeho hlavné zásady sú obecnej a aktuálnej platnosti.

Ak teda žijeme na úrovni nových problémov, nie sú tie problémy pre nás predsa len celkom nové a atmosféra celkom cudzia. Nepociťujeme rozpaky pred federalizmom, pretože vieme dávno, že národ je viac prostredkom než hodnotou; nemusíme sa premáhať pri predstave Európy, organizovanej podľa racionálnych hľadísk, pretože v našom národnom vedomí, myslím, prevažovali od počiatku racionálne prvky; keď myslíme na Koreu, Indočínu alebo Tunis, pociťujeme problém už ako náš problém, pretože pojem demokratickej zodpovednosti je dávno našou „tendence d'âme“.

Tvárou v tvár všetkým problémom našej doby zostávame „prvou generáciou Československa“. Tendujeme stále k predstave nadriadenej rozumu nad vierou a k predstave protikladu medzi nimi hlavne vo sfére poznávania a praktickej činnosti. Motivujeme demokraciu viac pragmaticky než metafyzicky. Myslím, že celá oblasť metafyziky sa pre nás obmedzuje na konštatáciu nedotknuteľného a suverenného svedomia. Sme väčšinou špiritualisti, ale náš špiritualizmus je inšpirácie humanistickej, nie transcendentálnej. Sme náchylní veriť iba v

autoritu rozumu a individuálneho svedomia. Myslíme, že „zdravé“ ľudské svedomie je najvyšším sudcom, a že človek je reálnejší fakt než akékoľvek kolektívum, národ, trieda, stav alebo strana. Myslím, že naša generácia je po výtke liberalistická; sloboda je však pre ňu viac výzvou k intervencii než výzvou k „Laissez-faire“; preto budí niekedy dojem určitej ľavosti a autoritárstva.

Postoj našej generácie ku komunizmu je typický pre československý pôvod nášho myslenia a hodnotenia. Myslím, že odpovedáme na komunizmus zvýšeným racionalizmom, zvýšeným dôrazom na ľudské možnosti a schopnosti, zosilneným prízvukom na sociálny aspekt demokracie. Nijak nás nedeprimuje skutočnosť, že i v komunizme jestvuje akýsi racionalizmus a akýsi voluntarizmus. Vidíme v komunizme iba racionalizmus *fiktívny*, voluntarizmus *primitívny*, rovnostárstvo mytické, medzinárodnosť *falošnú*. Podobne ako nacizmus, neotriasol ani komunizmus našou istotou, že naša stará čs. orientácia je v podstate správna.

Na dokreslenie duchovného profilu našej generácie je, myslím, dôležité aspoň v stručnosti načrtnúť jej vzťah k našej politickej reprezentácii z rokov 1945-1948. Ak sa nemýlim, má naša generácia — napriek všetkému, čo som doteraz povedal — oniečo bližšie k demokratickej reprezentácii tretej republiky než k osobnostiam

a stranám, ktoré sa jej nezúčastnily. Je to dosť paradoxné, ale myslím, že je to pravda. Ak sa nemýlim, pokladá moja generácia — s vedomím trapnej relativity — demokratickú garnitúru tretej republiky za našu najlepšiu demokratickú garnitúru (oficiálnu).

*

Záver môjho článku bude uťatý. Sám by som rád načrtol nejakú nádejnú perspektívu a východisko z nášho generačného sporu. Ak je pravdou, že v danej chvíli „nastupujúca generácia nenastúpi“, ide o problém, ktorý môže mať ďalekosiahle následky. Človek cíti povinnosť nájsť východisko a predsa len nejak preklenúť tie sborené mosty; čím viac však nad vecou premýšľa, tým viac sa zdá, že tie mosty sú naozaj sborené, že styčných bodov je málo, zato však rozdielov mnoho.

Myslím, že sa tu nedá nič ujednať, vyplánovať a vyorganizovať. Problém sa vyrieši (alebo nevyrieši) *via facti*. Náš generačný rozpor sa myslím nedá urovnať tradičným spôsobom „zapojenia mladých“. Koho touto metódou strany získaly, sú iba tí „starí“ medzi mladými. Naznačil som už, že je prevládajúcim názorom mojej generácie, že náš oficiálny exil musí byť vymenený. Potrebujeme novú „sadu“ ľudí „jediného sveta“. Zatiaľ ich nemáme. Pre začiatok by teda musela stačiť aspoň nadgeneračná jednota tých, ktorí sa „okysličujú“.

JAN TUMLÍŘ:

KAMNA JSOU VYCHLADLÁ

*Kamna jsou vychladlá,
za oknem moucha k zbláznění;
on nepřichází —*

*Co se mi naslibovaly hvězdy!
Opita zářným alkoholem jara,
svůj vlastní svět jsem tehdy chtěla stavět,
k cizímu smutku cize necitelná.
Ale náš vesmír je úplný jednou pro vždy
a hvězdy nepřijmou nikoho mezi sebe.
Všechno mi lhalo,
kapradí, kukačky v senách
i planoucí louky:
budím teď v cizím, necitelném světě,
který mi zanechali jiní.
Prolhané mládí —*

*tvé kosti vybělené
mile mé pouště nyní rozměrují.*

*Do okna zalétá poslední tramway,
zvědá se teplý vítr a podzim
voní nad hladinou vysychajícího potoka.
On stále nepřichází.*

Za oknem — —

*Krahujec jeho srdce se topil v mé krvi.
Co jsem měla, jsem mu dala
v naději, že mne učiní ptákem,
oštěpem, hvězdou.*

*Co jsem měla jsem mu dala,
bez lítosti, bez výhrady,
ale čím víc člověk dává —*

*Už mne nemiluje,
zase šel za ní a přijde až pozdě,
cizí, odměřený.*

(Kéž by mne mohl milovat)

Za oknem hvězdy k zbláznění.

(Ze sbírky „Hořká voda“.)

O EVROPU ZÍTRKA

O. KOSTRBA-SKALICKÝ.

NECELÝCH sedm let poválečného vývoje obohatilo moderní historii o dva paradoxní zjevy: Rozdělení světa na diametrálně odlišné politické, hospodářské a ideologické celky oživilo úsilí o sjednocení Evropy. A tato snaha je nejúčinněji podporována mimoevropskou mocností, Spojenými Státy Severoamerickými, které jsou současně jediným státem světa, za jehož demokratickým zřízením stojí i potřebná síla, schopná nejen zachovat demokracii ve vlastní zemi, nýbrž i intervenovat účinně všude tam, kde demokracie je ohrožena. Přiznejme si, že dnes jsou právě Spojené Státy Severoamerické hybným perem veškerého praktického a viditelného úsilí o sjednocení, ozdravení a posílení Evropy. Vývoj Severoatlantického a Evropského obranného souručenství v době mezi listopadovou konferencí římskou a únorovou konferencí lissabonskou je nejlepším důkazem pravdivosti tohoto tvrzení.

Je mnoho Evropanů, kteří jsou ochotni vykládat různé důkazy evropské ochrnutosti a nemohoucnosti jako evropské přednosti, a pro které je mnohá evropská přednost pouze dalším důkazem americké nedokonalosti. Těmto Evropanům je pochopitelně americké poručnictví nepřijatelné. Jejich námitky, většinou zcela akademického rázu, by byly vhodnými tematy diskusí a debat, ovšem pouze v dobách idylličtějších než je naše. A zůstává zásluhou Ameriky, kterou mnozí z našich Evropanů vidí stále ještě brýlemi předsudků a za clonu chybně kompenzovaného komplexu méněcennosti, že první poznala do jaké míry je dnes organisování účinné obrany důležitější a přednější, než nekonečné debaty západoevropských theoretiků a východoevropských exilních politiků.

Tímto zjištěním není naprosto vyslovován požadavek pálit kadidlo bezměrného obdivu před severoamerickými oltáři a obětovat zdravou soudnost novým bohům. Současně je však nutné ozvat se proti druhému extrému, který dnes bohužel charakterisuje tak mnohé závistivé, zstrašené, či nedosti seběvědomého Evropana: Tímto extrémem je nepřiznat jim schopnost nalézati poučení v chybách minulosti. Bylo by nesprávné zapomenouti na nedostatky americké politiky v době poslední války a na její chyby poválečné. Stejně nesprávné, ba dokonce zlomyslné, by však bylo vyčítat neustále Američanům, kteří se dnes zabývají našim kontinentem, neblahou Jaltu a Teheran.

Bezesporu, je ještě mnoho bílých míst na americké mapě evropských problémů. Zjištění těchto nevědomostí by však mělo býti spíše důvodem pro přátelskou pomoc, než pro jejich zneužití jako vítaného důkazu oprávněnosti evropských pochyb, které v mnohých případech patří spíše do oboru psychologie než do problematiky politické.

Mezitím co se v různých debatních kroužcích a spolcích — s honosnými přídomky „evropský“ — sice hodně mluvilo, diskutovalo, projednávalo a odročovalo, vrhli se Američané do práce s intenzitou, která v mnohém připomíná účinnou neortodoxnost jejich někdejšího úsilí o spojenecké vítězství v minulé válce. Mezitím co Evropané neuskutečnili vlastně nic z krásně znějících resolucí a protokolů různých „evropských“ zasedání, byl vypracován, přiznejme si, že jen pod americkým nátlakem, status Evropské armády. Pouze zásuhou Spojených Států Severoamerických byli nevraživí evropští sousedé přinuceni zahledět se společně na hrozící nebezpečí a poradit se o nejnaléhavějších protiopatřeních. Evropská spolupráce hospodářská, vojenská a měnová v rámci Severoatlantického a Evropského obranného souručenství je z větší části prací USA a ne zásluhou Evropy. O finanční stránce celého problému ani nemluvě. Mezitím co Evropané stále ještě nedohodli ani cestovní pas pro mládež a nepokročili dále než k symbolickému spalování hraničních závor mladickými nadšenci, objevily se v některých západních zemích mnohé konkrétní důkazy amerického úsilí, nejen o sjednocení, nýbrž i o obranu Evropy.

Bylo by naivní nepřiznati, že jediným motivem americké pomoci není snad láska k bližnímu a k demokracii. To, že Amerika budováním evropské obrany a úsilím o země za „Železnou oponou“ bojuje i za sebe a zachraňuje tak předem život mnohému z vlastních občanů, americké zásluhy nijak nezlehčuje. Loď dopravující do Evropy vojenskou výzbroj a výstroj a hospodářské a politické experty zůstávají stále cennějším přínosem pro budoucnost Evropy než celé tuny papíru popsaného resolucemi ochrnutých Evropanů. Gigantická technická zařízení, dobývající svobodnému slovu ether východní Evropy, platí více než to, co doposavad pro Evropu udělali Evropané.

Cesta evropských demokratů by tedy měla býti stejně jasná jako poznání, že Evropa ne-

jen že nemůže bez amerického spojence vésti boj za vlastní svobodu a sjednocení a boj za osvobození evropského východu, nýbrž že i pouhá její záchrana před záhubou je neproveditelná bez americké pomoci. A zde je na místě apelovat na evropské demokraty, na demokraty poctivé, odhodlané a nekompromisní: Jejich místo je na straně amerického spojence! A američtí demokraté by neměli nikdy zapomínat, že jejich přirozenými spojenci v Evropě jsou pouze, výlučně a jedině demokraté evropští.

Vojenské jednotky procházející neznámým územím potřebují vůdců znalých místní topografie. Americké úsilí o Evropu a americký boj proti komunistické hegemonii předpokládá znalost evropské topografie politické. Jedině americká spolupráce s evropskými demokraty může zabránit, aby americká pomoc Evropě a americký zájem o Evropu nebyly zneužity defektními a nedemokratickými evropskými živly. Jedině tato spolupráce znemožní, aby úsilí věnované na vítězství demokracie nepomáhalo naopak evropskou demokracii podkopávat. Chybný americký výběr evropských spolupracovníků a chybný postoj evropských demokratů vůči americkému spojenci by mohly způsobit škody opravdu nedozírné. Demokratický, americko-evropský „teamwork“ je zásadním předpokladem zachování demokracie v Evropě budoucnosti. Jedině spolupráce a vzájemná důvěra mohou paralyzovat některá nebezpečí skrývající se za dnešní konjunkturou „boje o Evropu“ a přispět k odhalení chyb, které by díky neznalosti specificky evropských problémů mohly ohrozit dosažení konečného cíle.

Dnes nebojuje demokracie v Evropě pouze proti komunistické snaze o dosažení nadvlády, nýbrž i proti každé jiné nedemokratické formě úpravy evropských poměrů. Nebezpečí nehrozí pouze z extrémní levice, nýbrž ještě stále i od tamtud, odkud padly první výstřely proti demokracii před poslední válkou.

Dnes předpokládá účinný boj proti bolševismu zvýšené úsilí o odstranění západoevropské nechuti ke společné práci, o odstranění západoevropské vlažnosti vůči kremelské hrozbě. Bez milosti je nutno pranýřovat evropskou tendenci žít pouze na útraty USA a přenechat jim veškerou starost i oběti evropské obrany a evropského sjednocení. Spojené demokratické evropsko-americké úsilí se musí obrátit proti pokrytectví a zbabělosti, maskovaným falešnou objektivitou některých evropských politických neutrálů. Musí se obrátit proti krátkozrakosti určitého druhu evropského pacifismu a musí bojovat proti sovětofilským ilusím některých

buď neinformovaných nebo i idealistických politických skupin a proti dnes zcela neopodstatněné vznešenosti evropského izolacionismu.

Jedině spolupráce s evropskými demokraty může přivodit u amerických spojenců potřebné poznání, že k boji o Evropu, o její budoucnost, její sjednocení, k boji proti komunismu není zapotřebí spojenců jejichž jediným doporučením je „odvěký“ boj proti bolševismu, praktikovaný před nedlouhou dobou buď v Moravcově Lize proti bolševismu, nebo ve flámské, španělské, hunyadovské nebo jiné SS-divisi na Východě. Tento boj proti komunismu je nutno překládat do angličtiny věcně pouze jako „boj“ za Hitlera a Himlerův „východ plavovlasých a modrookých nadlidí“.

Ve spolupráci s evropskými demokraty mohou Američané pochopit, proč by evropští antikomunisté neradi viděli na stejné straně barikády všechny ty, kteří za Evropu bojovali již jednou: tehdy ovšem za „Novou Evropu“ Leona Degrella, Horthyho, Emanuela Moravce, Ante Paveliče, Jozefa Tisy, Pierre Lavalu, Musserta a Quislinga a dnes za nenápadnou renesanci nacionalismu, rasové nenávisti či revisionismu.

Se zřetelem k situaci na východ od „Železných opon“ nesmí se boj o Evropu státi totožným s bojem za nastolení jakéhosi modernisovaného temna, realizovaného těmi zpátečníky, kterým je nynější situace pouze vhodnou záminkou jak bojovat proti poctivé a upřímně myšlené pokrokovosti. Americká pomoc nesmí poskytnouti nové možnosti těm, kteří maskují své pravé úmysly zdánlivě pokrokovým „Evropanstvím“, a za jejichž libozvučně lidumilnými frázemi se skrývá protikřesťanský klerikalismus či jakýsi osvícený feudalismus.

Evropští i američtí demokraté by si měli uvědomit, že osvobozená střední a jihovýchodní Evropa upadne opět v původní národnostní boje, nedohlédne-li silná demokratická autorita na demokratisaci generací starších a demokratickou výchovu generací mladších.

Povinnosti evropských demokratů, kteří nechtějí pouze sloužit a demokratů amerických, kteří na sebe vzali tak zodpovědný úkol, nejsou ani snadné, ani bez nebezpečí. Spojené Státy Severoamerické jsou však dnes identické s jedinou militantní a intervenující demokracií na celém světě a budoucnost evropské demokracie proto vyžaduje, aby tato jediná skutečná demokratická síla vyhrála, s evropskou pomocí, nejen studenou válku proti bolševismu a případnou srážku mezi světem otroctví a světem svobody, nýbrž aby hlavně vyhrála budoucí mírové a demokratické uspořádání Evropy.

DIPLOMACIE NESTAČÍ

LUDEK DAVID.

Tři důvody nás vedly k tomu zabývat se podrobněji knížkou George F. Kennana „American Diplomacy 1900—1950“ (University of Chicago Press, 146 pp., 1951). Je ne-tradičně stručná, upřímná a podnětná. Za druhé George F. Kennan vyjadřuje brilantně některé soudy blízké té menšinové tendenci v americké zahraniční politice, která je nám cizí: tendenci, kterou bychom — v nespravedlivé stručnosti — charakterisovali jako reál-politiku, úctu k principu mocenské rovnováhy, počtářské posuzování mezinárodních konfliktů pouze podle faktorů síly s vyloučením otázky kdo je v právu, víru v nesmrtelnost národní suverenity a zbytečný despekt k mezinárodním organisacím a federalisačním snahám. Za třetí jejím autorem je nově jmenovaný americký velvyslanec v Moskvě, jenž řídil od roku 1947 do roku 1950 plánovací štáb State Departementu a vytyčil zásady „containment policy“.

George F. Kennan má za sebou 25 let ve službách State Departementu. Je považován za jednoho z největších znalců Sovětského svazu, kde ztrávil několik let na americkém velvyslanectví, prvně v roce 1933 s velvyslancem Bulitem, když Spojené státy navazovaly diplomatické tyky se sovětskou vládou. Od roku 1947 řídil plánovací štáb ve State Departementu. Za této práce musil uznat, jak píše — „nedostatek obecného ujednání jak ve vládě, tak mimo vládu, o základním konceptu, na němž je postaveno vedení zahraničních vztahů Spojených států. Právě vědomí nedostatku takového přiměřeně formulovaného a široce přijatého teoretického základu, jak podepřít vedení našich zahraničních vztahů, vzbudilo můj zájem o koncept, jakým se řídili naši státníci v minulých desetiletích.“

G. F. Kennan odešel ze státní služby, aby ve studiu historie hledal odpověď na tuto otázku. Výsledkem je soubor přednášek, které měl na chicagské universitě. Knížka stručná, žádný sborník dokumentů a citací z memoirů. Kennan se ptá, jakými zásadami se řídili američtí státníci, zda jejich cíle byly správné, a zda k jejich dosažení užívali správných method. Nepíše o historii pro historii, ale hledá v rozboru minulosti oporu pro zahraniční politickou koncepci dnešku.

*

„Před půl stoletím lid této země měl vůči světovému okolí pocit úplné bezpečnosti, jaký podle mého soudu neměl žádný národ od doby Římského imperia. Dnes je tomu takřka obráceně — naše národní vědomí je nyní ovládáno pocitem nejistoty větší než je nejistota mnoha národů západní Evropy, které stojí blíže a v

v postavení daleko více zranitelném vůči tomu, co je pramenem našich starostí.“

Kennan analysuje příčiny tohoto obratu; řada faktorů se vymykala působnosti americké politiky: oslabení Evropy oběma válkami, hospodářský ústup Velké Britanie a excentrický vývoj britského společenství národů, na druhé straně růst sovětské moci, podmíněný právě zánikem mocenské rovnováhy v Evropě.

Ukazuje však na jednotlivých fázích, že Spojené státy často propásly možnost řídit běh událostí příznivějším směrem. Kritické ostří obrátil Kennan nejprve na americkou politiku před prahem tohoto století, na dobu americko-španělské války v roce 1898 a její následky. President, senát, vojáci i nezodpovědné válečné štvání tisku, každý dostává svůj díl. Otevřeně odmítá imperialistické tendence uvnitř amerického národa, které — zásluhou intriky několika strategicky umístěných osob — přivedly Spojené státy k útočné válce. Spojené státy porušily samy své demokratické zásady, když anektovaly Filipiny, Guam, Havaj, Kubu a Puerto Rico s vědomím, že obyvatelé těchto zemí nedosáhnou nikdy statutu amerických občanů. „Králové mohou mít poddané; je otázka, zda je může mít republika.“

Neméně závažný je však druhý aspekt tohoto problému: jaký užitek měly Spojené státy z těchto anexí, a zda americká správa přinesla domorodému obyvatelstvu prospěch. Kennan odpovídá na obě otázky záporně: „Ve třicátých letech jsme se rozhodli dát Filipinám svobodu, a před nedávnem jsme to učinili; ve skutečnosti nikoli však pro jejich blaho — nikoli v prvé řadě že bychom je litovali nebo je považovali za připraveny pro svobodu a že bychom cítili povinnost povolit jim svobodu — ale spíše proto, že jsme to považovali pro sebe za menší

nevýhodu; protože hospodářské spojení, které vyplývalo z jejich existence pod naší vlajkou ukázalo se nevýhodným pro mocné soukromé zájmy v naší zemi; protože, jinými slovy, nebyli jsme schopni snášet na dlouho ty základní oběti, obsažené v pojmu „břemeno bílého muže“.

Ale tady se pak Kennan pouští do otázky, která přesahuje problém Filipin či Puerto Rica. Do otázky, zda americká demokracie — a demokracie vůbec — může pomoci k demokratisaci národů, které jsou od evropské civilizace odlišné. Kennanův závěr je pesimistický:

„Jestliže je pravda, že naše společnost je schopna poznávat pouze kvalitu, kterou zveme „občan“, tedy přesahuje její nejvnitřnější povahu, jestliže se pokouší jednat s kvalitou zvanou „poddaný“ (subject), pak tedy potenciální rozsah našeho systému je omezen; pak tedy se náš systém může vztahovat pouze na národy našeho druhu, na lidi, kteří vyrostli v osobitém ovzduší nezávislosti a sebedůvěry, na lidi, kteří naše instituce mohou přijmout, radovat se z nich a být s nimi spokojeni. V tomto případě spravovat odlišné národy není naším úkolem. V tomto případě tedy existuje mnoho věcí, kterých se my Američané máme vyvarovat, a mezi nimi je přijímat jakýkoli druh otcovské odpovědnosti za kohokoli, ať je to i jen ve formě vojenské okupace, jestliže se jí pokud možná vyhnout můžeme, či na dobu delší než je to absolutně třeba.“

Nesouhlasíme s touto skeptickou výzvou k izolacionismu, která nepřímě desavuuje jak pokusy spojenecké okupační správy o demokratisaci Německa a Japonska, tak i práci evropských států ve svěřeneckých územích Afriky a Asie. Proti Kennanovi mluví dvě věci.

Za prvé: Filipiny, demokratisované a podporované ve svém vývoji Spojenými státy, a Indie, připravená k samosprávě Angličany, jsou jediné země Orientu, kde panuje pořádek, a kde komunismus není druhým vládcem státu. Způsob, jakým Angličané připravili přeměnu Indie z kolonie v samostatný *demokratický* stát, zaručil jim respekt světa a přátelství indické republiky. Indie s pomocí evropskou vychovala demokratickou generaci, demokratickou garnituru, která ji bude bránit proti komunistické záplavě. Stejně tak nebyla marná práce Američanů na Filipinách, které jsou dnes na Pacifiku spojenci Spojených států. Organizace Spojených národů vytvořila systém „otcovské odpovědnosti“ tím, že Svěřenecká rada dbá, aby státy pověřené správou nevyvinutých zemí se řídily cílem stanoveným v Chartě: rozvíjet životní a kulturní úroveň obyvatelstva, školit samosprávné pracovníky a

připravovat tak budoucí samostatný stát. Spojené státy tuto linii všemožně podporují a dokonce i mimo rámec OSN doplňují Trumanovým programem pomoci zaostalým zemím.

Za druhé: jestliže snaha pomoci nevyvinutým zemím k hospodářskému pokroku a k demokracii je spojena pro vykonavatele s obětmi a s rizikem, je rizikem mnohem větším o tuto demokratisaci se vůbec nepokusit. Znamenalo by to ponechat tyto země na pospas komunistické infiltraci a dříve nebo později vidět je pod rudou vlajkou. Proto kvietismus, jaký vane z Kennanových vět, zdá se být vzdálen realismu. Americká zahraniční politika nemůže riskovat svědecký postoj, a také to nečiní. Pro přítomnost i pro budoucnost zdá se nám správné, že — vyjádřeno Kennanovým termínem — republika může mít poddané za podmínky, že z nich chce občany vychovat.

Ještě hůře vyšly z Kennanova rozboru zásady a praktiky americké politiky vůči Číně, jež jsou známy pod pojmem „Open Door Policy“ (politika „otevřených dveří“ měla zabránit dělení Číny mezi velmoci, zaručit její teritoriální i administrativní integritu a dát všem evropským státům i Japonsku stejná práva obchodu a koncesí). Co Kennan kritizuje, je papírovost této americké politiky, která se spokojila jen vyhlášením ušlechtilých zásad a vlašným souhlasem jiných vlád; nikdy však nedovedla tyto ušlechtilé zásady prakticky uhájit a vynutit jejich respektování. Když Rusové rozšiřovali své panství nad Mandžuskem a když se japonská vláda dotázala ve Washingtoně, zda Američané jsou připraveni přimět Rusy ozbrojeným zákrokem k respektování čínské integrity, odpověděl ministr Hay negativně. Proto Kennan po zásluze odmítá vidět v politice otevřených dveří kladný a významný zásah Spojených států do otázky Číny, a hodnotí ji jako nedomyšlené a předem k nezdaru odsouzené gesto.

Stejnou ošidnou linii zachovávala pak podle Kennanova soudu americká politika na Dálném Východě po celé půl století; totiž vyzývala čas od času velmoci, aby vyjádřily svůj souhlas s ušlechtilými principy, ale neučinila nic, aby integritu Číny bránila.

„V naší diplomatické praxi má zřejmě velkou a trvalou životnost tendence dosahovat zahraničně politických cílů tím, že nutíme jiné vlády podepisovat prohlášení vysokých mravních a legálních principů. Tato tendence je jistě spojena se silnou americkou vírou v moc veřejného mínění zpracovávat vlády. Je také bezpochyby spojena s vysloveně americkou tendencí přenášet zákonité koncepty z pole domácího na mezinárodní: věřit, že mezinárodní společnost může a má fungovat na základě obecného

smluvního závazku, a tudíž zdůrazňovat slovní ujednání spíše než konkrétní projevy mocenského zájmu.“ — Tento závěr spojuje příliš násilně positivum i negativum a tak se k němu ještě později vrátíme.

Hlavní kritiku obrátil Kennan na americkou politiku vůči Japonsku. Nelze popřít, že — čistě mocensky vzato — politika otevřených dveří řádně prospěla nakonec jen Moskvě, a že tlak, vykonávaný Washingtonem na Japonsko, vyzněl nakonec nikoli ve prospěch Číny, ale ve prospěch Sovětů. Budiž nám však dovoleno poznamenat, že dobytá politika japonských militaristických vlád nedávala americkým státníkům jinou volbu, než buď tolerovat japonské dobývání Číny, nebo je alespoň nepřímo brzdit. I když je Kennan velmi rezervovaný, přece je patrné, že by byl první možností považoval za menší zlo. Tady ovšem je nesmiřitelný rozpor mezi reálpolitikou a mezi demokratickými zásadami. To, že americká politika v Číně skončila katastrofálně, dalo by se snad vysvětlit spíše rozborem ústupné politiky Rooseveltovy politiky za války a vnitřní ochablosti čínského režimu. Tolerance japonského dobyteltství však lékem být nemohla.

*

Když rozebírá americkou zahraniční politiku v období dvou světových válek, poukazuje Kennan na nedostatek pevného a důsledného postupu, na malé porozumění Američanů pro zachování mocenské rovnováhy na kontinentě. Považuje za pochybenou „legislativno-moralistickou metodu“, kterou používali američtí státníci při rozboru mezinárodní situace, na místo chladného odhadu mocenských faktorů. Kritika Wilsonova programu je mistrně ironická, což poněkud umenšuje její spravedlivost.

Nemůžeme bohužel sledovat všechny problémy, které Kennan rozebírá; ani otázku, zda demokracie má právo dávat válce charakter křížového tažení a požadovat bezpodmínečnou kapitulaci, ani heslo, že Západ nečinil v Moskvě, Teheraně, Jaltě a Postupimi víc koncesí Sovětům, než kolik už Sověty vlastně měly v kapse. Všimněme si nejprve Kennanovy myšlenky, že obě války proti Německu se minuly svého cíle, alespoň pokud jde o Německo samotné.

„Obě války byly bojovány ve skutečnosti s úmyslem Německo změnit, opravit jeho chování, učinit Němce trochu jinými, než jací byli. Ale dnes, kdyby někomu byla dána možnost dostat zpět Německo z roku 1913 — Německo ovládané konservativními, ale poněkud umírněnými lidmi, ani nacisty ani komunisty, Německo silné, sjednocené a neokupované, plné

energie a důvěry, schopné hrát znovu roli jako protiváha ruské moci v Evropě — dobrá, byly by proti tomu námitky s mnoha stran, a ne učinilo by to každého šťastným, ale v mnohém by to neznělo tak špatně ve srovnání s našimi problémy dnes.“ Zbožné kdyby. Nelze přece při soudu o první a druhé světové válce zapomenout na to, že obě tyto války Německo připravovalo, začalo a vedlo s úmyslem proměnit Evropu ve své imperium. A při druhé dokonce nacisté chtěli vyhubit celé národy, aby opatřili životní prostor nadčlověku. Obrana demokracií nebyla v první řadě motivována úmyslem Německo převychovat, ale úmyslem *zabránit* Německu Vilémovu a později Hitlerovu v uskutečnění Lebensraumu. Byla to válka obranná, nikoli výchovná, a obranné cíle splnila, i když ne úplně. Kennan však z utrpení, škod a rozvratu, jaký války přinesly, dochází k tomu, že válku jako nejzazší prostředek k obraně demokracie bere v pochybnost. Nikdo nechce vracet heslo, že válka není receptem na všechno. Určitě tanky nejsou převýchovnou metodou, určitě rozbombardování německých měst nepřineslo Německo blíže k demokracii. To utrpení bylo však jedinou obrannou metodou proti antihumanismu nacistického Uebermensche. Válka dosáhla pozitivního cíle tím, že vítězství Spojenců zachránilo stamiliony lidí a polovinu Evropy život v demokracii.

Kennan se ptá: „Je to opravdu možné, že všechno to krveprolití a oběti byly pouze cenou prostého přežití pro západní demokracie ve dvacátém století? Jestliže bychom přijali tento závěr, věci by vypadaly dost černě, neboť bychom se museli ptát sami sebe: kde to vše skončí? Jestliže toto byla cena za přežití v první polovině dvacátého století, co nás bude stát přežití v druhé polovině?“

Věci vypadají opravdu velmi černě. Ve svém přemítání o válce vzal si Kennan na pomoc citát z Remarquova „Na západní frontě klid“. Německý voják uvažuje o své budoucnosti bez budoucnosti, vyjadřuje tak zkratkovitě rozvratnou sílu války, která trvá dlouho po tom, co oschnou podpisy mírových smluv. Pohleďte na tuto „lost generation“, praví Kennan, toto je cena křížového tažení demokracie. Je to jediné místo, kde Kennan opustil svou přísnou racionalistickou analýsu; jistě zanechal mezi posluchači hluboký dojem; ve své úvaze však Kennan opomenul jeden fakt, který nemůžeme přejít mlčením: že totiž v Sovětském svazu a satelitních zemích existuje také „lost generation“, která svými životy a utrpením platí za trvání tohoto podivného míru. První světová válka stála osm milionů mrtvých. Kolik milionů mrtvých stálo a ještě bude stát

trvání sovětské diktatury, to ještě nikdo statisticky nezachytil. Věci vypadají dost černě také proto, že pozorovatelé na Západě zapomínají na to, že i cena míru, vyjádřená v životech lidí, je někdy tragicky vysoká.

Podle Kennana byla americká zahraniční politika vedena improvizovaně, s neblahým ohledem na vnitřní politiku, stranické a skupinové zájmy. Chyběl jí smysl pro udržování mocenské rovnováhy v Evropě a v Asii, nedovedla soustavně posilovat Anglii a Japonsko, které podle Kennanova soudu jako námořní velmoci nejsou orientovány na dobytí kontinentu jako je tomu u Německa či Ruska. Americká politika nebyla prý motivována realisticky, nepočítala s neměnnými mocenskými faktory; místo toho prý vnášela do mezinárodního života nepatřičné morální soudy, pokoušela se přisuzovat státům stejnou morálku jako jednotlivcům; přecenila prý význam ušlechtilých deklarací, chart a vůbec mezinárodních organizací. Nevážila si s dostatek diplomacie, realistického dohadování a snilkovsky věřila, že lze národům předepsat kodex chování a změnit mezinárodní společenství k svému ideálu.

Pozastavme se nejprve u jedné these, na níž Kennan staví svoji kritiku, totiž že je třeba brát existenci samostatných národních států, včetně hrozivých konfliktů, které jejich soupeření nese s sebou, jako daný a nezměnitelný fakt. Připustíte-li tuto these, pak jsou Kennanovy závěry zdůvodněny a jeho soudy o americké diplomacii a o „legalisticko-moralistickém postupu“ správné. Zdá se nám však, že proti této these mluví spousta faktů (a nikoli jen u amerických autorů, neboť George Scelle ze Sorbonny ani Bertrand Russel ani řada jiných Evropanů nepatří mezi představitele amerického pojetí mezinárodního práva, ale přesto se s nimi shodují). První pádnou námitku dává Kennan sám, když píše, že „model národního státu není, nesmí být a nemůže být věc pevná a statická“, že podléhá vývoji. Pokládáme za logické, že vývoj může a bude směřovat k vytváření vyšších celků, jak se to už v přípravném stadiu děje: Evropský parlament ve Štrasburku, Atlantický pakt, Evropská armáda, Schumanův plán, Zelený plán, které všechny směřují k vytvoření nadnárodních autorit s atributy kdysi příslušejícími pouze národnímu státu. Dosavadní anarchie mezinárodní může být odstraněna jedině vytvořením nadnárodních institucí s mocí zákonodárnou, soudní a výkonnou.

To je však pojetí, které Kennan zavrhuje; zamítá americké pojetí mezinárodního práva, ne-

připouští, že by v mezinárodním měřítku bylo možno provést takovou unifikaci, jaká třeba byla možná u 13 kolonií, z nichž vznikly Spojené státy. Celou závěrečnou kapitolu věnoval Kennan vyvracení toho, co nazývá „legalisticko-moralistním“ pojetím mezinárodních otázek. Přes důmyslnost Kennanových námitek považujeme tu „specificky americkou tendenci přenášet zákonité koncepty z pole domácího na mezinárodní, věřit, že mezinárodní společnost může a má fungovat na základě obecného smluvního závazku“ — za logickou a jedinečnou správnou. Pokud Kennan namítá, že k uskutečnění mezinárodního řádu nestačí „zdůrazňovat slovní ujednání spíše než konkrétní projevy politického zájmu“, je nutno konstatovat, že zastánci supranacionálního řádu chtějí zákon obecně platný a *vynutitelný*, a tedy nepatří k těm, jimž Kennan svou výtku adresuje.

A obdivujeme-li Trumanovu a Achesonovu politiku uvnitř Spojených národů pak právě proto, že se nespokojují slovními deklaracemi, ale pomáhají uskutečňovat mezinárodní řád energickými zákroky a programatickým postupem. Jejich motivace je jistě „legalisticko-moralistická“ a přesto je realistická beze zbytku.

Zdá se nám, že Kennan zašel příliš k macchiavelistickému pojetí politiky, když vytýká Američanům, že „nejsme stále ještě připraveni přijmout platnost a oprávněnost mocenských činitelů a aspirací, přijmout je bez pocitu povinnosti mravního soudu, brát je jako existující a nezměnitelné lidské síly, ani dobré ani špatné, a hledat jejich bod nejvyšší rovnováhy spíše než jejich reformování a jejich potlačení“. Na jiném místě podobně Kennan soudí, že je nesprávné klást na chování států měřítko mravnosti. Když uvažuje o vývoji národních států, píše: „Funkcí mezinárodního systému není bránit tomuto procesu změn (t. j. změn hranic a vlád států) tím, že by mu uložil legální svěrací kazajku, ale spíše usnadnit tento proces: ulehčit přechody, mírnit hrubosti, k nimž často vede, izolovat a umírňovat konflikty, kterým dává vznikat, a hledět, aby tyto konflikty nedosáhly forem příliš neúnosných pro mezinárodní život obecně. Ale to je úkolem diplomacie v tom nejstaromodnějším slova smyslu.“

Američané se mají prostě smířit s tím, že věčně budou existovat nezávislé státy, které si osobují právo vést válku pro dosažení svých „oprávněných požadavků“, že jediný lék je čas od času, když už konflikty přerostly diplomatům přes hlavu, vyhlásit mobilisaci a jít osvozovat Evropu, kterou někdo ve jménu oprávněných požadavků začal dobývat, ale i za války dbát, aby princip mocenské rovnováhy zůstal zachován.

Jsme z hloubi duše přesvědčeni, že diplomacie nestačí. Že mají docela pravdu ti podle Kennana nerealističtí zastánci amerického pojetí mezinárodního práva, kteří chtějí místo džungle diplomatických tahů a protitahů konstituovat zákon pro všechny platný, závazný a vynutitelný.

*

Mr. Kennan formuloval zásady „containment policy“ vůči Sovětům. Byl to první krok k systematické obraně; sovětská rozpínavost ztrácí sílu tváří v tvář Atlantickému paktu, obrannému systému v Pacifiku, tváří v tvář hospodářské pomoci Evropě a zaostalým zemím. Je to účinná obrana demokratického světa.

Žádnou válku však — a ani válku studenou — nelze vyhrát defensivou. Containment Policy má své hranice a těžko čekat, že přinese rozhodnutí o tom, zda bude svět jednou sjednocen v demokracii či v komunismu. Vládcové Krem-

lu už mnohokrát mluvili o možnosti pokojného soužití obou systémů, aniž by mohli z paměti lidí vymazat fakt, že komunismus vepsal na svůj prapor světovou revoluci a světovládu komunismu jako svůj konečný cíl. Umění dohody a diplomacie, k němuž chová Kennan tolik důvěry, musí nutně ztroskotat tam, kde dva rozumějí pod týmiž slovy něco jiného. A mezi Sovětským svazem a demokraciemi nejde o dílčí zájmové rozdíly, ale o rozpor v nejzákladnějším pojetí člověka, práva, státu. Sovětský svaz je realita nová, která se vymyká starému pojetí rovnováhy sil, staré diplomacii, pojmu národní suverenity.

Diplomacie tedy nestačí. Jediný způsob, jak se bránit komunismu, je vytvořit nadnárodní společenství. Americké pojetí mezinárodního práva může být v budoucnu — a doufáme, že bude — doplněním a dovršením dosavadní „containment policy“: bude pak metodou i řešením.

BÁSNÍK VE SPÁRECH APARÁTU

ALBERT.

*„Nepýtajte sa decka: akože sa stalo,
keď smútok jeho plače nad hračkou rozbitou.
Kruhy sa zlomily vo štyroch uhloch.
Hľa, obraz, kosý, skrivený:
Romboid — zlámané trosky detských hier.“*

(L. Novomeský: Romboid 1932.)

V POSLEDNÍ DOBĚ přibývá na světovém knižním trhu děl, zabývajících se námětem svrchovaně zajímavým a podnětným: jsou to, často krví psané, konfese lidí, kteří se z inferna problematiky moderního člověka zachraňovali únikem do komunismu, aby nakonec vystrážlivě a rozčarováni se kajícím vraceli k východnímu stanoviti. Spravedlivý řád lidství, jenž měl vyřešit všechny palčivé otázky, které kladla tápajícímu intelektuálovi neúprosná sfinx současnosti, byl prolhanou kulisou, maskující děsivé prázdnoty: a za těch pár prchavých okamžiků opájejícího sebeklamu, který odhalení nicot předcházel, bylo platiti cenou tak ohromnou, jakou jen člověk může dát. Sebepoplváním, mravní smrtí tisíckrát horší fyzické, totálním odlidštěním a bestialisací.

Nevím, zda si dostatečně uvědomujeme, ja-

kými šťastlivci jsou ti, kteří ještě včas mohli zabrzdit a prchnouti přeludu, předtím zbožňovanému. Antikristu, jenž umně předstíral Boha. Neboť tito trosečníci, Koestlerové, Gideové, Wrightové, Sionové a ostatní, jsou jen malým zlomkem onoho imposantního voje vzdělavců nejrůznějšího zaměření, rozličných jazyků, kultur a barev, který v posledních pětatřiceti letech se vydal na tažení za ideálem směrem východním. Tam, kde, jak to ve své komunisující periodě tak přiléhavě formuloval Jean Guéhenno, vládli mužové, kteří uskutečňovali své smělé sny.

Ostatek kulturní „Veliké armády“ našel na stepích stalinského barbarství zkázu a zmar. Těm mrtvým, ať už propadli fyzické hnilobě nebo snad ještě živoří, patří náš zájem. Kdyby se o nich aspoň dala proslovit ta nicotná laciná

frázička, že nepadli nadarmo! Žel, v tolika případech má jejich konec ráz šablonovitého, nesmyslného opakování — konec neslavný, ba potupný, v bídě a slepotě bezvýchodnosti. Což tragiku jen podtrhává.

Prozatím není v lidských silách postihnout celý rozsah katastrofy těch, kteří nenašli cestu zpátky. Koestlerův Rubašov, přes všechnu svou vnitřní opravdovost, spíše rozmnožuje oblast nezodpověděného. Snad trpělivá analýsa jednotlivých případů, ač něco odporně pozitivistického, bude nakonec schůdnější cestou k poznání než geniální struktura ideálního typu. Neboť, jak z případu Rubašova vyplývá, tento kříženec Radka, Bucharina a Rykova je, s hlediska kruciální otázky, nikoli jejich společným jmenovatelem, nýbrž zbrusu novou osobností — s problematikou konec konců fiktivní.

Zvolivše tedy jinou taktiku, soustředili jsme se na případ nám dobově, prostorově i ideově blízký. Vědomi svých skromných prostředků neusilujeme v této stati o generální vystižení tragiky levého intelektuála, končícího pod koly komunistické mašiny — mimo materiálu chybí též odvaha. A proto jen poznámky, marginalia, komentáře a, hlavně, tápání v temnotách, noci hlubších.

Začneme pozadím.

Spojení t.zv. historických zemí se Slovenskem, jak se tehdy říkalo Uherským, v roce osmnáctém bylo pro náš národní život událostí sekulárního dosahu. Přišlo tak náhle a nečekaně, že je na východě uvítala překvapená pasivita a na západě čiročirá improvizace. Kdopak v Čechách a na Moravě o Slovácích něco věděl? Pár jmen, Masaryk, Kálal, Heyduk, a jste v koncích. Dobromyslný, primitivní nárudek pastýřů a dráteníků, Maďarů utiskovaný, který žil v horách, nosil národní kroje a zpíval krásné, trochu smutné písničky. To byla kvintesence všeho, co průměrný český člověk o Slovácích dovedl říci. Vzdělanější k tomu možná dodal, že nám před sto lety Slováci dali pár národních buditelů — Kollára a Šafaříka. Co se na Slovensku vědělo o západní větvi národního kmene, bylo, pokud možno, snad ještě žalostnější; milosrdné mlčení nechť to přikryje.

A tak znamenal rok 1918 s hlediska sociologického sloučení nikoli dvou oblastí neb ethnických celků, nýbrž dvou sobě odcizených světů. Na západě to byl svět plebejské demokracie, laickým liberalismem resp. reformním socialismem až do morku kostí proniknuté — země vy-

vinutého průmyslu, v níž maloměšťáctvo a zmaloměšťáctělé špičky dělnictva a rolnictva měly nesporné vedení v národě. Strízlivý, rozšafný a pohodlně skeptický duch vtiskoval svou pečeť sociální a kulturní atmosféře. Poměry slovenské se od českých pronikavě lišily. Průmysl téměř neexistoval, drobný zemědělec a venkovská chudina měli v sociální struktuře Slovenska drtivou převahu. Vyšší vrstvy náležely cizímu národu, národu utlačovatelů. Ta hrstka národně uvědomělé inteligence, která maďaronství nepodlehla, byla prý tak malá, že všichni se osobně znali. Příliš málo na vedení národa. Zaostalé, polofeudální poměry podmiňovaly myšlenkový svět, který byl v zakletí neskutečné romantiky a zápeckého konservatismu.

Tyto uvedené okolnosti nutně vedly k tomu, že v novém státě Slováci zaujali neradostné postavení slabšího partnera. Proto vznik Československé republiky měl pro ně význam daleko hlubší než pro Čechy — snad do každého srdce bylo zaseto sítě rozporů a konfliktů, které v některých případech přivozovaly i osobní tragedie a které starší bratr ve své suverénní kultur-trágrovské póse naprosto nechápal.

Samozřejmě doléhala nová problematika nejtíže na příslušníky národní inteligence, jejíž kontakt s českým světem byl po převratě nejintenzivnější. Přežila velmi krušné časy. Štúrovská generace se po r. 1840 vzdala spisovné češtiny v romantickém opojení a v naději, že se integrací svého kulturního života přiblíží vlastnímu lidu. Výsledek byl fiaskem — na jedné straně odcizení západnímu bratru, který v druhé polovině 19. století prodělal ohromný duchovní přerod, bratru, který při zachování jednoty mohl pomáhat a podporovat. Na druhé straně čin romantiků komunikaci s širokými vrstvami vlastního národa vůbec nezlepšil. Slovenský lid ve své bídě, utrpení a zaostalosti na aktivní kulturní život nestačil. Plánovitá maďarisace vykonala ostatek — po generace byli jí Slováci bezohledně dekapitováni. Vzdělanci, kteří přese všechno zůstali věrni, trpkli v samotě a izolaci.

Když konečně udeřila hodina osvobození, zastihla na Slovensku, zhruba řečeno, dvě generace prořídle intelektuální elity.

Starší, pokolení to Svetozára Hurbana-Vajanského, v literatuře reprezentované Hviezdoslavem, v politice Matúšem Dulou, bylo velmi výrazně poznamenáno dozvuky romantismu. V dualistickém mocnářství, kde vývoj pro Slováky po desetiletí šel jen k horšímu a kde na aktivní odpor nebylo pomyšlení, bylo možno jen snít mátožný, štúrovsko-rusofilský sen.

Skupina, již v sociálně-politickém ohledu charakterisoval patriarchální konservatismus, cítila k liberální, realistické Praze instinktivní odpor. Spřízněn se Slavjanofily bouřil již v předválečných letech Hurban-Vajanský proti západnictví Čechů, zžiravému a leptavému, které rozkládalo zděděné národní hodnoty. Jeho „Národné Noviny“ zpracovávaly své čtenářstvo v protičeském smyslu, při čemž leitmotivem nebyla naprosto zášť, nýbrž strach, že donquijotsky fundovaná posice slovenského národovce by se pod závanem střízlivého realismu, z Čech pronikuvšího, mohla zhroutit. Je to tak pochopitelné, že to Vajanskému nikdo nebude mít za zlé. Ostatně nutno dodat, že jeho protičešství bylo extrémem, který většina s ním duchovně zpřízněných nesdílela.

Vyplnění nesmělého, resignovaného snu starší generace v roce 1918, tak nečekané a revoluční, vyvolalo nutně v jejích řadách zmatek. Radost, kalená nedůvěrou, obavy nadšením konejšené. Plně šťastni byli jen ti, kteří krátce po materialisaci svého tajného národního přání odešli na věčnost: Hviezdoslav, který umírá s požehnaním starého Simeona na rtech. Ti, kdož ho přežili, měli to mnohem horší. Shledali, že nechápou, že se nehodí, že všechno jde jinak, než si představovali. Pocit rozpaků a trpkosti zneklidňoval jejich poslední chvíle (Kukučín).

Generace mladší, dílem t.zv. „hlasistická“, kterou zrod republiky zastihl při plných silách, měla nesrovnatelně větší možnosti přizpůsobit se české sféře, jak v subjektivním, tak v objektivním ohledu. Skupina „Hlas“, spíše politická než literární, stála již před válkou ve vědomém protikladu k Vajanskému — styk s Masarykem i jinými českými protagonisty ji posiloval a prohluboval. Další stimulans přinášelo studium na zahraničních universitách a pobyt v cizině vůbec (Štefánik, Štefánek a j.), které vedlo k pozápádnění, liberalisaci, a tudíž s češtvím sbližovalo. I ti, kteří stáli mimo „Hlas“, na př. dorůstající básnická generace, Krasko, Roy i Rázus, se uvedenou cestou dostávali na kulturní posice, s hlasismem zpřízněné.

Lze však říci, že vznik republiky znamenal za těchto okolností pro mladší slovenskou generaci hladký a jednoznačný přechod do tábora nového státu, že její přitakání novým poměrům bylo též odpovědí celého národního celku? Nanačili jsme již, že tomu tak naprosto nebylo, a nyní uvedeme, proč.

Především byly tomu na překážku svérázné poměry náboženské. Jenom šestina Slováků se hlásila k protestantství, z této šestiny se však kolem roku 1918 rekrutovalo na dobrých 90

procent národně uvědomělé inteligence. Proč tomu tak bylo, nebudeme zde rozebírat, to by zasloužilo zvláštní studie, spokojme se konstatacím tohoto faktu. Lutheránská minorita byla v mnoha ohledech češtví bližší; čeština bible kralické, slovensky vyslovovaná, byla církevním jazykem, historické konexe s českou reformací nepopíratelné. Napojení protestantské slovenské inteligence do státního aparátu republiky i neblahá kulturně bojová protikatolická tendence v prvých letech samostatnosti vedly k tomu, že až na malé výjimky katolická složka slovenské inteligence a hlavně prostý lid byli přímo hnáni do tábora negativismu.

Náboženské nesnáze byly však jen konkrétním aspektem celkového česko-slovenského napětí, které vyvolávala sociálně-strukturální odlišnost mezi oběma narychlo sloučenými částmi. Proto i mezi těmi devadesáti procenty inteligence po roce 1918 dochází k určitému třídění duchů: vedle těch, kteří se bezvýhradně postavili na půdu československé jednoty (Zoch, Dérer, Ivanka a j.), je široká skupina vlažně pozitivních, ne vždy zcela spokojených (mohli bychom v této souvislosti jmenovat na př. Hodžu) a malá skupina těch, u nichž obranný postoj zřetelně převažuje (Rázus). Okolnost, že češofilství jest po převratu nepřímou úměrnou konservatismu u protestantských inteligentů, naše these jen potvrzuje.

Situace, do níž vstupuje prvá popřevratová generace slovenských intelektuálů, znajících maďarský útlak jen nepřímou, vypadá zhruba takto: státní aparát tvoří, vedle importovaného českého úřednictva, československy orientovaná protestantská inteligence. Široké, převážně katolické vrstvy národa, to jest vedle rolnictva též dělnictvo a živnostníci, zaujímají vůči vedení vyčkávací, nedůvěřivý, ba i nepřátelský postoj — k nim se druzí katolický klerus, poštvaný infiltrací liberalismu i pozemkovou reformou (Juriga, Hlinka, Tiso). Problematika kulturní je zmnožována rostoucí sociální diferencovaností — vzniká buržoasie vlastního jazyka i krve, a to v době, kdy celý svět je už ve znamení reformy a revoluce. A tak mladý slovenský dorost intelektuální a zejména literární se musí vyrovnat s komplexy otázek, na které starší generace, vyrostlá ještě ve sféře národního osvobozovacího zápasu a ze své dějinné konjunktury profitující, nestačí. Vedle speciálně slovenských generačních nesnází, které samy o sobě jsou mimořádně těžkým kulturním theme-tem, střetává se tak poválečné pokolení s problémy, plynoucími z celkové krise západního světa i vzdělanosti. Bez životní tradice, bez náležité průpravy, zmateno i osamoceno.

K tomuto pokolení patří také Laco Novomeský.

*

Když české vojsko, a v zápětí po něm čeští úředníci a učitelé, vtáhlo za sychravého zimního počasí koncem osmnáctého roku do městečka Senice nad Myjavou v Nitranské stolici, byl Laco (úředně ještě László) čtrnáctiletý, dospívající chlapec — na svůj věk trochu tichý, zádušný a nesmělý. Leč to bylo vlastně v pořádku. V rodině nezamožného truhláře, kde lopotící se otec se musí starat o několik věčně hladových krků, by příliš živelné, neposedné dítě způsobovalo jen zbytečné mrzutosti.

Česká invaze vyvolala v Senici, která jako sídlo služnovského úřadu byla jistým nervovým centrem nejbližšího okolí, řadu nových problémů — mezi jiným i bytovou nouzi. A tak jednoho dne se do domu Novomeských nastěhovala mladá česká učitelka, již bylo přikázáno učit na místní měšťance. Ubytovací komise, která jí přidělila pokoj v příbytku Lacových rodičů, nevyvolala v rodině nespokojenost, spíše naopak: při malých výdělcích znamenal příjem z podnájmu velmi vítanou výpomoc.

Staří Novomeští se s učitelkou rychle spřátelili; pro plachého hochy to ovšem nebylo tak snadné. Vedle obvyklých nesnází, které s sebou přináší věk, mátl Laca nenadálý vpád cizího, dalekého a neznámého. Pravda, často slýchal vyprávět chlapy o bojích v Karpatech a na Piavě, ale to bylo jen povídání. S novou příchozí z Čech vniklo však do otcovského domu něco, co sensitivního jinocha uvádělo z rovnováhy. Čechy... to byla vlast předků. Nepocházeli Novomeští z Nového Města nad Metují, odkud po Bílé hoře odešli do dalekých Uher, kde bylo dovoleno vyznávat Boha po svém?

Několik dnů po příchodu učitelky přivezl kočí z nádraží její zavazadla, neúhledné velké kufry plné knížek. Mimo bible a Tranoscia se na polici u Novomeských povalovalo jen pár starých kalendářů; Laco to všechno znal už z paměti. Knihy z Čech v něm rázem probudily čtenáře. Nejprve četl pokradmu, když učitelka byla ve škole. Jednou se však vrátila nečekaně domů a rudnoucí chlapec, který nestačil včas zahladit stopy, koktal omluvy. K jeho velikému překvapení neměla příhoda žádných neblahých následků; naopak, od té doby se četlo „legálně“. Snad chutnalo méně to dovolené ovoce, leč na intenzitu četby to nemělo vlivu. Co jenom za těch pár měsíců Laco všechno shtal!

O prázdninách tato krátká epizoda skončila

— učitelku přeložili jinam. Ani chlapec však doma v Senici nezůstal. Jeho žadonění i přimluva české protektorky přemohly počáteční odpor rodičů: otcovské řemeslo, které mu již již bylo přisouzeno, ustoupilo mocné tužbě. Učitelství ústav! Posedlost tištěným slovem přetvořila často tak únavné a jednotvárné káňorské povolání v jakýsi předstupeň ráje: mladý snivec se zřejmě domníval, že být učitelem, znamená především zabývat se knihou.

Přerývka několika let.

Až se mlhy rozplynou, bude na scéně už básník „Nedele“, učitel, jenž nemilované povolání pověsil na hřebík a nyní v službách revoluce redakturkuje v Ostravě v komunistickém listě.

Je pochopitelné, že s tímto stavem věcí se nechceme a nemůžeme smířit. Léta vyspívání, léta krisí, zápasů a přerodů, období, v němž se formuje duch a probouzí talent, nelze přejít bezmocným pokrčením ramen. Byť i chronický nedostatek materiálu a krušné podmínky exilové naší práci na každém kroku ztěžovaly.

Není všechno snad tak beznadějně. Pár autobiografických drobtů možno vyluhovat z básnického díla, rozbor poválečné slovenské sociální a kulturní dynamiky může určitá rozhodnutí v životě mladého poety osvětlit a ozřejmit. A tak, třeba bychom chybějící článek kulturně-politického životopisu Laca Novomeského vyplnili jen dohady a hypotesami, nemusí toto naše počínání nést Kainovo znamení fantazírování mystifikátorova. Víme, co bylo před, i co bylo potom — bude-li naše vložka, co do vnitřní logiky, beze zbytku zapadat do rámce, pak nebude libovolným přílepem, nýbrž tmelem.

A toho je nám právě zapotřebí.

(Pokračování příště.)

JAN VÍT:

Stratfordský duben

*Jak nebem oblaka věčnosti věky letí,
rok plyne za rokem, řadí se ve staletí
a přece v dubnu vždy zas znova skřivan jása.
Věčnost má sestřičku a té říkají Krása —
keř zářně planoucí, v kterém promlouvá Bůh.
Však krásy milenec, neklidný lidský duch,
jen věčnost ve zmatku si drobí na staletí
a být — nebýt se ptá. Známá nemoc všech dětí.
Leč mlčí moudrý Prospero v své poustevnické
sluji.*

Nad starým Stratfordem oblaka bílá plují...

(W. Shakespeare, 23. IV. 1564—23. IV. 1616
ve Stratfordu n. A.)

Z NOVÉ LITERATURY

DNě 12. dubna 1949 zastřelili dva mladí muži jistého vysokého úředníka státního bezpečnostního sboru, muže, který vedle svých ostatních zločinů způsobil smrt ženy jednoho z nich. Pachatelé se domnívali, že jednají jako členové podzemního hnutí proti bolševikům, ve skutečnosti však jednali na popud jistého agenta provokátora, známého jim pod jménem Antonín. Na tento základní a osudný omyl přijde Jan Horák, jeden z pachatelů, až ve vyšetřovací vazbě pomocí svého příbuzného z Francie a svého advokáta. Fotografie agenta-provokátora v Horákově bytě totiž dokazuje, že nejde o nikoho jiného než o tajemníka v ministerstvu vnitra a vysokého hodnostáře komunistické strany Pavla Švece. Ačkoli v úřadě má jen hodnost tajemníka, jeho funkce ve straně je tak důležitá, že jeho krátký přípis na adresu generálního tajemníka komunistické strany postačí k tomu, aby mladého Horáka jednoduše popravili v cele a pak vyhlásili do světa, že spáchal sebevraždu.

To je ve zkratce obsah anglického románu „*Spiklenci*“,* jež napsal Bedřich Bruegel asi před dvěma lety. Škoda, že nakladatelství nemohlo tento román vydat o několik měsíců dříve, kdy zatčení vysokých funkcionářů československé komunistické strany by mu bylo dalo vysokou míru aktuality. Nepochybně však ještě v Československu dojde k událostem, které poptávku po takovémto aktuálním románu zvýší, zejména když typy v něm popisované zůstanou vždycky zajímavými.

Bedřich Bruegel není v literatuře nováčkem, i když román „*Spiklenci*“ je jeho první dílo, které vychází v Anglii. Až do r. 1934 byl dobře znám v rodné Vídni jako „moderní“ básník a stoupenec sociálně demokratické strany (už tehdy se zdálo velmi důležitým vědět, kdo patří ke které straně). Bruegel bojoval se zbraní v ruce v proslulém domě Karla Marxe proti Dollfusovým fašistům a po porážce musil utéci do Prahy — matka byla Pražanka — kde pokračoval v své literární činnosti. Za války byl zaměstnán v knihovně československého ministerstva zahraničních věcí v Londýně a po válce, jako znalec německých poměrů, byl přidělen čs. vojenské misi v Berlíně. Po únoru 1948 se pomalu stal skutečnou hlavou berlínské mise a v roce 1950 utekl do Švýcar a posléze do

Londýna. Jako dočasný zástupce komunistické vlády měl Bruegel patrně možnost nahlédnout trochu do špionážní a protišpionážní služby komunistů a román „*Spiklenci*“ je toho pádným důkazem.

Jeden z přátelsky nakloněných kritiků srovnal „*Spiklence*“ s Koestlerovým nyní už klasickým románem „*Tma v poledne*“. Umělecky je toto srovnání přiléhavé ovšem jen do jisté míry, na druhé straně však Bruegelova výhoda před Koestlerem spočívá v tom, že Bruegel většinou popisuje lidi a poměry, které jsou jemu i mnoha jeho čtenářům známé z osobní zkušenosti.

Jednou z jeho osobností je na příklad soudruh Hugo Kladenský, generální tajemník komunistické strany československé. Kdo by tu nepoznal Rudolfa Slánského? „Soukromé tajemství, které před každým tajil, bylo, že miloval svou rodinu a těžce nesl, že jeho rodiče se od něho názorově tolik lišili. Kladenského rodiče byli pobožní. Jeho otec byl koželuh, který měl co dělat, aby uživil rodinu a který si nemohl dovolit poskytnout středoškolské vzdělání oběma svým synům. Světské školení ostatně považoval za věc marnou a trestuhodnou. Oba synové měli být koželuhy, jejich duchovním potřebám měla stačit náboženská výchova. Co nebylo v Toře a Talmudu, nestálo za to vědět. Synové nenáviděli otce, ale milovali matku. Otec brzy zemřel a tak synové mohli dostat jiné zaměstnání a později se přidat ke straně. Teprve při otcově smrti se ukázalo, že Hugo u něho nenáviděl něco, co bylo jednou z jeho lepších vlastností: svéhlavost, s níž lpěl na svém přesvědčení a kazatelskou vášeň, která netrpěla, aby v jeho domácnosti někdo měl opačné názory. Matka synovu kariéru sice neschválila, avšak psala mu a přijímala peníze, které jí posílal; neostýchala se však nazývat jeho život bezbožným. Nikdy neviděla snachu a nyní, když se syn vrátil domů, bylo už pozdě. Matka byla usmrcena plynem v Osvětimi. Vždycky, když byl v noci sám v úřadě, tázal se sebe sama, zda by mu neodpustila, zda by neuznala, že měl pravdu nyní, kdy by ho mohla vidět na vrcholu jeho dráhy, nyní, když byl mezi nejmocnějšími v zemi. Věděl, že na tuto otázku nikdy nebude moci najít odpověď, přesto však se o to stále snažil. Věděl, že v nejlepším případě by mu byla řekla asi toto: Dítě moje, jsem jenom stará žena a nerozumím těmhle moderním věcem. Ty jen po-

* *The Plotters*, naklad. Gollancz, London, 1952, cena 12s. 6d.